

TÁNC TUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

2025/2.

A Magyar Táncművészeti Egyetem folyóirata XVII. évfolyam 2. szám

Nagy László centenáriumára emlékezünk

I

Nem vagyok jó, nem vagyok jó senkinek
Rám ugatnak égiek és földiek
Tánc a lábam, kutya a föld, eb az ég
Jó lennénk majd, égetőn ha kellenék
Jó vótam én, jó vótam én ezelőtt
Szivárvánnyal írtam be a levegőt
Átváltozott gyászfekete szalagra
Hétrét kéne görnyedeznem alatta.
Fáj a szívem, kimutatnom nem lehet
Majd meggyógyít, aki szívből megszeret
Tánc a lábam, kutya a föld, eb az ég
Hadd mulatok, mikor sírnom illenek!

II

Kutya a föld, eb az ég
Sehol semmi menedék
Ne is akarj menedéket
Amíg benned zeng a lélek
Most rúgjon a sarkad szikrát
Égesd el a világ piszkát
Aki bírja, kipirosul
Még a csúf is kicsinosul!

Forgasd ide, oda is
Lángoljon a szoknya is
Elköltözni csúnya vóna
Deszka közé csomagolva
Mert mibennünk zeng a lélek
Minket illet ez az élet!

III

Ez a világ ellobban
Ölelj engem mégjobban
Hajamtól a sarkamig
Hajnalig, de hajnalig
Nem hajnalig, örökig
Szakadatlan örömig

IV

Oda menjünk, ahol kellünk
Ahol nekünk öröm lennünk
Hol a csókok nem csimbókok
Nem hálózhatnak be a pókok
Aki minket meggyaláz
Fárassza el azt a frász
Jó habosra hajtsa meg
Talonnaknak se tartsa meg
Aki minket meggyaláz
Gyötörje meg azt a láz
Pokol legyen a lakhelye
Égjen el a tüdeje

V

Én is nyitok arany torkot
Mint a rigó, úgy rikoltok
Csapkodom a nyári zöldet
Átnyilazok eget, földet
És akit én megtalálok
Pántolok rá aranypántot
Úgy szeretem, úgy szorítom
Én sohase szomorítom

(Nagy László: Táncbéli tánc-szók)

Szerkesztőség:

Tóvay Nagy Péter főszerkesztő
Bolvári-Takács Gábor
Lőrinc Katalin
Major Rita

Olvasószerkesztő:

Györfi Ágnes

Lapterv, tördelés:

Kánvási Krisztián

A borítón Cosmè Tura: Terpszikhoré
című festménye látható (1460 k.)

Tánctudományi Közlemények

A Magyar Táncművészeti
Egyetem tudományos
folyóirata

A szerkesztőség címe:
MTE Művészetelméleti Tanszék

1145 Budapest,
Columbus u. 87-89.

Tel.: +36 1 800 9564

e-mail: ttk@mte.eu

www.mte.eu

ISSN 2060-7148

Lapnyilvántartási szám:

CE/14319-3/2016.

Felelős kiadó: az MTE rektora

A folyóirat terjesztése ingyenes,
további példányok korlátozott szám-
ban a szerkesztőségtől
kérhetők.

Megjelenik évente kétszer.

Forrás

Takács Béla: Táncok a Bibliában	4
---------------------------------	---

Konferencia

Kovács Ilona: A tánc és a transzcendencia kapcsolódásának zenei interpretációja Camille Saint-Saëns Danse macabre (op. 40) című kompozíciójában	7
Széll Rita: A transzcendens a barokk színpadi táncokban	20

Tanulmány

Kavecsánszki Máté: „...gonosz kivanságokat hizlalva jattzassal es tantzolásal.” A Praxis Pietatis korának táncellenessége 21. oln	28
Balogh János: A mozgásművészet mesterei Pécssett 2. rész	43
Vámos Eszter: Amikor a tánc politikává vált. Tánctanárok, rendeletek és nemzeti erkölcs (1919–1925)	64
Gatti Beáta – Varga Sándor Az Ördög képei: táncos jelenetek naiv festményeken	76

Évforduló-Timár 95

Timár Sándor – 95	87
-------------------	----

Gatti Beáta – Varga Sándor

Az „Ördög” képei: táncos jelenetek naiv festményeken

Bevezetés

A belső-mezőségi Visa (Vișea) utcáin sétálva szokatlan látvány fogadja az arra járókat: számos házoromzaton hegyek, erdők, őzek, nyulak és egyéb állatok, patakok, tavak, békésen horgászó emberek elevenednek meg különböző festményeken. Hasonlóan különös képekkel találkozik az utazó, ha a falu közepe felé veszi útját: a téves régi magtárjának belső falain rajzos, rövid magyarázó szövegekkel kiegészített idillikus életképek nyújtanak betekintést a falusi mindennapok világába. Ha az alkotások eredete felől érdeklődünk, a helyiektől rögtön megkapjuk a választ, amely első hangzásra legalább olyan szokatlan, mint maguk a festmények: „Az »Ördög« festette ezeket!” Az alkotások mindegyike Papp János „Ördög” nevéhez köthető.¹

Papp János életpályája

Papp János 1930-ban született Visában, a négy fiú- és két leánytestvér közül negyedikként. Édesanyja korán meghalt, édesapja a keresztlők, lakodalmak verselője volt. A Fehér-megyei Popestiben (Popești, korábban Havasgáld/Întregalde része) és a munténiai Clinceniben töltött katonai szolgálatát követően, 1953-ban feleségül vette a szintén visai Fodor Zsuzsannát, akivel egy fiú- és két leánygyermekük született. „Ördög” János foglalkozását tekintve volt „báránypásztor, szolgálgeény, katona, plakátfestő, földműves, állattenyésztő, szőlő- és bortertermelő, fuvaros, gépkezelő, raktári, majd gyári munkás, kőműves, (...) haltenyésztő, bikagondozó, (...) postakihordozó, éjjeliőr, alkalmi zenész (...) és még ki tudja mi (...). Falusfeleim szerint csak az ördögnek volt-van szerteágazóbb elfoglaltsága.”² Papp János más szempontból is specialistának tekinthető: 1977-től 2012-ig ő volt a református kántor a faluban,³ ő kiáltotta ki a hegyből a közösséget érintő fontos eseményeket,⁴ a gazdálkodás mellett a 2021-ben bekövetkezett haláláig foglalkozott szobafestéssel, mázolásal, valamint rajzolásal és képfestéssel. Számos naiv festménye díszíti Visa és a környező falvak (Köteland/Gădălin, Bără/Bărăi, Zsuk/Jucu) házait, házoromzatait, valamint közösségi épületeket.

¹ A tanulmány első öt fejezetét egy korábban megjelent írásból (Gatti, 2013) állítottuk össze.

² Papp, 2010. 4.

³ Erre utal a Visában gyakorta elhangzó tréfás kérdés, ugratás is: Melyik az a falu, ahol a templomban a pap prédikál, az ördög meg orgonál? Papp Jánosnak a nevéből is szócicet fabrikáltak a tréfás visaiak, mondván, hogy: nálunk a Pap(p) az ördög.

⁴ Ez a szokás hasonlóan szinte minden mezőségi faluban elterjedt normatív tradícióra, a Szent György napi, vagy újévi kikiáltásokhoz, amikor a helyi fiatalok az elmúlt év ügyes-bajos dolgait kiabálták ki a hegyből (Zsigmond, 2018. 102).

Papp János füzetei

Tanulmányunkban „Ördög” János – hosszabb-rövidebb írásait, rajzait, festményeit tartalmazó – irattárában található táncos ábrázolásokkal foglalkozunk. A szerző alkotó tevékenységéről egy 2007-es terepmunka alkalmával, a folyamatosan gyarapodó irattáráról pedig 2010-ben szereztünk tudomást. Gyűjteménye ekkor 13 kéziratos, gazdagon illusztrált füzetet, 67 lapnyi egyéb rajzot és történetet, valamint egy magánkiadásban megjelent 150 oldalas, a szerző orgonajátékát és karácsonyi köszöntőjét tartalmazó CD-melléklettel ellátott könyvének⁵ írógéppel írt kéziratát és illusztrációit tartalmazta. A füzetek vizuális és írott forrásokat, élet- és helytörténeti visszaemlékezéseket, népi rigmusokhoz hasonlító, alkalmi verseket foglalnak magukban.

1. kép *Caiet Studentesc* (Diáknapló). *De szép a szeretet*. Papp János 2013.

Papp János füzeteinek száma és tartalma folyamatosan változott. Történeteit, visszaemlékezéseit külön lapokra kezdte el rajzolni, illetve írni. Ezeket a lapokat egy nagyalakú A/4-es füzetbe fűzte össze. Ha valamelyik történetről még eszébe jutott egy részlet, akkor azt megrajzolta, szétszedte a füzetet és újra fűzte. A 2010-es évektől kezdve már a Kolozsváron lakó unokája látta el kis alakú füzetekkel, ekkortól ezekbe készítette rajzait.⁶

⁵ Papp, 2010.

⁶ Egy 2013. májusi adatfelvételnél már csak 5 darab kisalakú füzet volt nála. A többi valószínűleg elvitte a Kolozsváron lakó unokája, aki egyébként a kezdetektől biztatta nagyapját a rajzolásra.

Az alkotás szerepe Papp János életében

Papp János írásait olvasva, képeit nézegetve időről-időre találkozunk olyan epizódokkal, amelyekben azon tudása, képességei kerülnek előtérbe, melyek megkülönböztetik őt a közösség többi tagjától, így például a kiabálás a hegyből, a kántorság, könyvíró tevékenysége vagy éppen a festés, a rajzolás képessége. Élettörténetének megkonstruálásakor ez utóbbi tűnik a leghangsúlyosabbnak, a történetek mindegyikéhez illusztrációk is tartoznak. Én-ontológiájában, alkotóvá válásának folyamatában a családja nehéz helyzetét, az önerőből való fejlődését hangsúlyozza.⁷

Papp János rajzkészsége és sajátos, részletgazdag látásmódja már gyermekkorában kitűnt. Az írás és rajzolás tevékenységének különösebb magyarázata nélkül a következő mondatokkal nyitja legkorábbi visszaemlékezését: „Egy nap el mentem a bárányok a Surlo dombra, szép nap volt, ott is volt egy to egy lapájón, mindig volt fűzetem ceruzám és szerettem rajzolni, tájokat, cséplő gépet hogy csépelnek az emberek, hogy alszanak a bárányok, hogy fürdik a bihaj a toba, a falut, de át jött egy néni a hegyre a kapálásból, hogy végezze a baját, akkoriba bugyi nem volt. Föl dobja a köntösét a hátára és végzi a baját. Én azonal le rajzoltam a fűzetbe. Este jött a tanító (...) és kérdez, szorzo táblát, és még a fűtetet is kérte a rajzokkal, sok rajz volt bele rajzolva, forgatás közbe megál. A (...) kemence mellet a padon ültem, magához hivot, nézet a képre, nézet rejám mongya – mi – ez – csináltom a válambol [vállat vontam] mond – há – há – ugy láttam a nénit – jó-jó – de figyed meg másko hogy mit lehet és mitt nem szabad, jól van tanító úr. De én ahogy figyeltem az a kép tedszet leg jobban a tanító Úrnak.”⁸

Papp János „Ördög” a ragadványnevére kétféle magyarázatot kínál, melyekkel specialista mivoltát, kiemelkedő képességeit hangsúlyozza és a helyi közösség számára nem megszokott tevékenységét indokolja. Az egyik szerint a sokféle foglalkozása miatt kapta, hiszen annyi mindenhez ért, mint az ördög. Egy másik történetben arról számol be, hogy (az ide kapcsolódó illusztráció datálása szerint 1957-ben) a helyi tanító színdarabot tanított be a fiataloknak, és őt kérte meg a díszletek megfestésére: „Ahogy dolgozom, hallom, hogy több felnőtt mondja a gyerekének: – Látod, ez kész ördögösség! (Már amit csinálók.) (...) Másnap a faluban járva, hallom, hogy a gyerekek a hátam megett ezt mondják: ez az „Ördög” János bácsi! Így lettem a mai napig „Ördög” János.”⁹

A gyermekkori epizódokhoz hasonlóan a katonaságnál töltött évek alatt is rajzkészsége miatt figyeltek fel rá. Szintén a katonaság alatt, felsőbb utasításra 100x80 cm-es karikatúrákat készített Titóról, Eisenhowerről és Rankovícról¹⁰ melyek aztán a Glasul Armatei¹¹ című lapban jelentek meg.

Sem a Papp Jánossal készült életútinterjúkban, sem a kéziratokban nem történik konkrét utalás arra, hogy tanult volna rajzolni, vagy más külső támogatást kapott volna ehhez. Ugyanakkor tudjuk, hogy leszerelését követően szobafestést és mázolászt tanult. Számos történetének kiinduló szituációja, hogy valaki meszelni, festeni hívja a faluba vagy a környékre; emellett az epizódok szinte mindegyikében ott húzódik a kreativitás, az egyéni alkotás motívuma: az egyszerű szobafestés mellett cirádákkal, virágokkal vagy konkrét életképekkel díszítette a megbízók házait. Képein

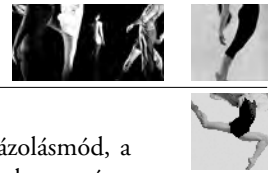
⁷ Papp János autobiografikus műveinek bővebb tartalmi elemzését lásd: Gatti, 2013.

⁸ Papp, 2009.

⁹ Papp, 2010. 78.

¹⁰ Josip Broz Tito (1892–1980), horvát-szlovén származású, jugoszláv forradalmár és államfő. Dwight David Eisenhower (1890–1969) az Amerikai Egyesült Államok tábornoka és 34. elnöke. Aleksandar Ranković (1909–1983) szerb nemzetiségű jugoszláv kommunista politikus, belügyminiszter.

¹¹ Magyarul: „A hadsereg hangja”, a Román Néphadsereg periodikája.

a mértani pontossággal megszerkesztett tárgyak, az arányok, a perspektivikus ábrázolásmód, a részletek finom kidolgozása mind arra engednek következtetni, hogy rajztudásának egy része tanult és tudatos.

Míg a férfikor az aktív, megrendelésre történő alkotás időszak volt, szolgáltatásait elsősorban a falu- és környékbeliek vették igénybe, addig időskorában főként az emlékezés, az emlékéllítés került előtérbe. 2009-től kezdve írta és rajzolta, főként délutánonként és telente a füzeteit, amelyekben a visai mindennapokat, életképeket, saját élete epizódjait jelenítette meg.

A lokális történelem képkockái Papp János alkotásaiban

A Papp János irattárában található kéziratok mindegyike egymással lazábban vagy szorosabban összefüggő történetek és rajzok képregényszerű sorozata. A szövegek különböző szinteken működnek: az elsődleges olvasatok mögött rejtett tartalmakra, ún. kódszövegekre lehet következtetni.¹² Történetek a történetekben, vagyis a lehetséges kódszövegek a következők:

1. Az én megkonstruálása: a specialista mivoltát biztosító képességek hangsúlyozása.
2. A lokális történelem, elsősorban a kollektivizálás és az azt követő időszak története.
3. Veszélyes helyzeteken való felülkerekedés, a megmenekülés történetei, elsősorban a szerencse, a becsület, a közös felelősségvállalás és összefogása révén.

Az alkotások előképeként és forrásaként elsősorban a falvédők képi világát tekinthetjük, amely téma hosszú ideig ugyanúgy a néprajzi kutatások perifériára szorult, mint ahogyan a naiv művészet is kívül rekedt a hivatalosan elfogadott vizuális kultúra intézményrendszerén.¹³ Papp János alkotásain a falvédők képi világához hasonló jelenetek elevenednek meg. Ugyanakkor a szövegezés és a képek viszonya, a képfeliratok, a datálás, részletes és pontos ábrázolásmódja többre enged következtetni. Míg a falvédőkön az új vágyak, új szerepek, az önálló, szabadabb életforma ígéretének szimbolikus megfogalmazása történik meg,¹⁴ addig a vizsgált forráscsoportban az én mítosza és a lokális történelem lesznek meghatározó elemek.

Papp János a legtöbb képet évről-évre, olykor napra pontosan dátumozta, érzékenyen reagált a modernizációból fakadó változásokra: munkáiban a történeti tudás alternatív megjelenési formái, elsősorban a lokális múlt iránti érdeklődés és megszerkesztésének igénye azonosítható.¹⁵ A lokális történelem számos részletére direkt utalásokat találunk a képein, például mikor kik voltak a tanítók, a tiszteletes, mikor melyik középület milyen funkciót töltött be, hogy hívják a falurészeket stb. Ugyanakkor napjaink eseményeit is számba veszi, kiemelve azokat az elemeket, amelyek szélesebb körben is érdeklődésre tarthatnak számot, és a helyi örökség részét képezhetik. Ilyen például a 2010 októberében, magyarországi érdeklődők részvételével rendezett szüreti bála írt verse: Ne hadjjátok Visaijak / Néznek Magyar – országijak. / Akár merül ide jönnek, / Menjen messze a híretek. / Szégyent ne valjan a falu / Kicsi ez de Magyar falu.¹⁶

Papp János írásai és rajzai olyan autobiografikus alakzatoknak tekinthetők, „amelyben a társadalomban elfoglalt pozíció, a mindennapi életben állandósított konfliktushelyzetek és

¹² Lotman, 1994. 57–80.

¹³ Bourdieu nyomán: a „fogyatékos kulturális tőkével” induló, autodidakta művészeket sokszor a „kultúrába betolakodó személynek” tekintjük (Bourdieu, 1978. 97–98).

¹⁴ Hankiss, 1987. 71.

¹⁵ Lásd bővebben: Keszeg, 2007. 18–43.

¹⁶ Részlet Papp János Szüreti bála kijelentés című verséből.

biztonságérzet jelenítődik meg.¹⁷ Irattárában saját életére, a lokális műltra, a helyi eseményekre, a táj reprezentálására vonatkozó történeteket őriz. Ugyanakkor nem pusztán leírja az eseményeket, hanem „térképeket” rajzol, amelyek kulcsot nyújtanak az értelmezéshez, segítik egy eltűnőben lévő világ elképzelését és megismerését.

Képek a táncról

Letűnt korok, különböző etnikai csoportok tánc kultúrájára vonatkozó képi források vizsgálata nem ismeretlen az európai táncfolklorisztika, sőt a táncantropológia számára sem.¹⁸ Magyar kutatók a Kárpát-medencei néptáncok tipizálásánál erősen támaszkodtak történeti források, így rajzok, festmények elemzésére is.¹⁹ Tudományszakunkban azonban meglehetősen ritka, hogy a vizsgált közösség tagjai által készített táncbrázolásokat mint émiikus forrásokat tudjuk használni vizsgálataink során.²⁰

A következőkben Papp Jánosnak a tradicionális visai táncalkalmakról, táncokról alkotott képi visszaemlékezéseit kíséreljük meg elemezni.

2. kép

¹⁷ Keszeg, 2005. 20.

¹⁸ A kérdéstről Theresa Jill Buckland írt kitűnő összefoglalót (Buckland, 2006).

¹⁹ Pesovár 1994.

²⁰ Vankóné Dudás Juli galgamácsi parasztfestő képeinek fő témái szülőfaluja népszokásai, valamint az ünnep- és hétköznapok voltak. Az erről készült kötet válogatást tartalmaz képeiből, illetve biográfiai adatait tartalmazza (Vankóné, 1983).

A 2. képen azt a jelenetet látjuk, amikor Papp János „Ördög” egy közelgő bálról ad hírt.²¹ A kb. 2008 és 2010 között készült kép mellett a következő felirat áll: „A szüreti bála kijelentés a hegyről, így hangzik a kürt után. E mai nap szombat este hét orakor kezdődik a szüreti bál. Jönnek a Palatka-ii orvosok,²² hoznak a nyírentyübe jó orvosságot. A nagyböggöbe láb kenőcsöt. A bemenet ingyen lesz, a Kakasi Misi - csárdájába.”²³ Itt az „Ördög” már a revival hatására reflektál, hiszen a bálkat már az 1990-es évek óta jórészt magyarországi táncázás vendégek kívánságára rendezik csak meg – sőt, több esetben maguk a magyarországi érdeklődők szervezik ezeket a táncalkalmakat, ahol jellemzően tradicionális helyi táncokat táncolnak. Az 1990-es rendszerváltás előtt egyáltalán nem volt szokás, hogy idősebb, esetleg beteg emberek megjelenjenek a falusi táncalkalmakon. A tradíciók iránt érdeklődő táncázások azonban igyekeztek lehetőleg minél több idős táncost meghívni ezekre a bálokra.²⁴

3. kép

A 3. kép felirata: „Visában a legényes”, szerepel rajta továbbá a készítő neve és a készítés dátuma is: „Ör. Papp János, 2013. január 18.” A bárpult mögött álló Kiss Levente kb. 2010 és 2014 közötti időszakban volt a bérlője a helyi kocsmának. A falu központjában álló bufetet főleg az idősebb korosztály látogatta. Ez a kocsmá adott helyet számos táncgyűjtésnek, kisebb táncalkalmaknak míg a fentebb említett, nagyobb tömeget befogadni képes egykori tévész magtára a bálók, lakodalmak

²¹ A tradicionális hétfégi táncalkalmakat, az ún. táncot néhány Visával szomszédos faluban – Marokházán (Täusen) például hagyományosan a hegyből kiáltották ki a kezések. Visában ezt a 2000-es években a helyi idős kántor, Ördög János magánszorgalomból, illetve csekély juttatás fejében tette (Gatti, 2011). Korábban itt csak a népszínműveket, és az azt követő táncmulatságot kiáltották ki, egyébként a tánc híre informális úton terjedt (Varga, 2023. 146).

²² Visa, az ún. palatkai tánckörzethez tartozik. Ez körülbelül negyven belső-mezőségi települést érint, ahol a magyar-palatkai cigányzenészek emberemlékezet óta szolgáltatják a tradicionális tánczenét (Varga, 2023. 107.). A „palatkai orvosok” kifejezés rájuk vonatkozó humoros parafrázis.

²³ Hasonló szöveget idéz Gatti Beáta egy korábban megjelent írásában (Gatti, 2011. 14). Kakasi Mihály Misi helyi vállalkozó, aki 2008-tól bérel a bálók, lakodalmak helyszínéül szolgáló magtárat a községtől. A kocsmá bérletét a korábbi bérlő, Kiss Levente 2014 tavaszán adta át szintén Kakasi Mihálynak.

²⁴ Varga, 2014. 121.

helyszíne volt. A képen látható bárpult és a kép háttérében látható falfestmény (szintén „Ördög” János munkája) a valóságban is a kocsmában részén helyezkedett el. Ugyanakkor a képen szereplők proxemikai elhelyezkedése nem valóságos. A zenészek a bufetben csak ritkán ültek – a valóságban a legtöbbször baloldalon, a falfestmény alatt, a hátsó ajtó mellett, illetve a bárpult előtt álltak – általában szorosan egymás mellett.²⁵ A szóló férfitáncot, a legényest táncoló férfiak általában arccal a zenekar felé jártak, csak akkor fordultak el a zenekartól, ha táncfilmezés közben a kamera felé akartak nézni – leginkább a gyűjtők kívánságának engedelmességgel.²⁶ Érezhető, hogy a festő reprezentatív eseménynek tartja a táncalkalmat, hiszen a táncost és az őt bámuló lányokat is ünnepi viseletbe öltözve ábrázolja. A férfi ráadásul nem a második világháború után elterjedt csizmanadrágban, hanem egy korábbi viseletdarabban, fehér posztóharisnyában táncol. A táncos kalapjának bal oldalán található egy piros és zöld színű bokréta, ami azt jelzi, hogy egy magyar etnikumú legényről van szó.²⁷ Az sem kizárható, hogy a mozdulat láthatósága miatt fordította a festő a táncoló alakot a nézők irányába. A zenész, a valósághoz hasonlóan, figyelni az előtte táncoló mozdulatait, ez egyértelműen látható a képen. Figyelemre méltó a szóló táncoló férfi mozdulata is, aki behajlított lábakkal és előre dőlő felsőtesttel épp egy csapást készít elő. A kép egy, valamikor a második világháború előtt jellemző táncstílusra is utalhat: az archív filmfelvételeink, illetve a visszaemlékezések tanúsága szerint a 19. század végén – 20. század elején született férfiak a legényes tánc közben gyakran ütötték a lábszárukat úgy, hogy közben derékból előrehajoltak.²⁸ A későbbi generációknál a csapásolás közbeni törzshajlás már nem számított esztétikusnak, csupán néhány, régiesen táncoló férfinál fordult elő.²⁹ A festmény címe: „Visában a legényes” is azt sugallja, hogy a festő egy általános képet akart adni a visai férfitáncokról. Megjegyzendő, hogy a 2010-es években már nagyon ritkán táncoltak legényest Visában. A kép bal oldalán egymás karjába kapaszkodó nők közül a bal oldali egy asszony lehet – a kendőviselet alapján – míg a jobb oldali egy pántlikás hajú lány. Mindketten lájbis köntösben vannak,³⁰ mely viselet az első világháború előtt jött divatba a faluban. A nők passzívan figyelik a táncost: ez a nemi különbségeket is mutató térhasználati forma ismert volt Visában a 20. század első harmadában.

²⁵ A bárban, illetve a kocsmában rendezett, rövidebb táncalkalmakra nem készítettek cigánypadot. A bálók, illetve a lakodalmak helyszínül szolgáló tévesz magtárban azonban a 2000-es évek elején ácsoltak egy nagyobb cigánypadot, amin egy öttagú banda is elfért. Hagyományosan a mezőségi falvakban a banda általában egy derékmagasságú ácsolt padon, az ún. cigánypadon ült. Az emelvényről szóló zene jobban hallható volt és a felcsapódó szoknyák sem zavarták a hegedülést (Varga, 2015. 91).

²⁶ Keresztény Csenge egyik tanulmányában olvashatunk arról, hogy a kutatók jelenléte, illetve kívánságai miként változtatták meg a táncos előadást gyűjtési szituációban (Keresztény, 2023. 219–221).

²⁷ A mezőségi és kalotaszegi falvakban az első világháború után egyes viseletdarabok etnicitásjelzőként, identitásmarkerként funkcionáltak. A magyarok nagyon sokszor zöld kalapot vettek fel, amihez a kalap bal oldalába piros és fehér virágokból, valamint zöld levelekből tettek bokrétát. A piros-fehér-zöld színösszeállítás a magyar nemzeti színeket szimbolizálta. Ezzel szemben a fent említett időszakban a mezőségi románok sokszor barna kalapban táncoltak, sárga és kék virágokkal díszítve kalapjuk jobb oldalát.

²⁸ Lásd például a Néptánc Tudástáron, a ZTI Ft 802.10-es felvételen látható stílusbeli különbségeket. Itt a kép bal szélén táncoló, idősebb kucsmás férfi (Gáspár Mihály Misi) régiesebb előadásban táncolja a sűrű legényest, mint a mellette táncoló, nála egy generációval fiatalabb férfiak.

(<https://neptanctudastar.abtk.hu/hu/dances?Localities=%5B%22Visa%22%5D>)

Hasonlóan régi stílusú előadást látunk a ZTI Ft.864.12a-b+-es felvételen táncoló személyektől, akik közül a második szintén visai származású.

(<https://neptanctudastar.abtk.hu/hu/dances?Localities=%5B%22V%C3%A1lász%C3%BAt%22%5D>)

²⁹ Az 1930-as években, és az az után született korosztály szebbnek tartotta az egyenes törzstartást – erre a helyiek többször is felhívták a figyelmünket, például amikor táncot tanítottak nekünk.

³⁰ A lájbis köntös (mellényszerű felsőrész szoknyával összevarrva) az Empire-korszak divatjából származik. Több mezőségi faluban a 19. század végétől, (Visában a 20. század legelejétől) a II. világháború utáni évekig volt divatban, az 1970-es években szinte teljesen eltűnt (Székely, 2025. 124). Ezután a táncbájos turizmus tartotta életben a faluban.

4. kép

A 4. kép szintén 2013. január 18-án készült, készítője „Ör(dög)” Papp János. A felirata egy kiáltott rigmus³¹ parafrázisa: „Húzzál cigány, húzzál egyet, Csinálj mindenkinek kedvet!” A kép alsó sarkaiban szőlőfürtök láthatók, amik a szüreti bálterem díszítésének a kellékei. Ebből arra következtethetünk, hogy a megörökített táncalkalom helyszíne már nem a kocsmá, hanem a nagyobb létszámú vendégsereget befogadni képes egykori téész magtára, amely a visai szüreti bálók hagyományos helyszíne. A kép bal oldalán álló zenészek állva kísérik a táncot, úgy, mintha a kocsmában lennének, és nem a szüreti bál helyszínén, a téész régi magtárjában. Az elhelyezkedésük sem teljesen valóságghű. A nagybőgős a bal oldalon álló primás és a jobb oldalon elhelyezkedő kontrás között áll, holott általában a primás mellett közvetlenül a kontrás szokott állni. A primás elfordítja fejét a táncolóktól (ez a valóságban ritkán fordul elő), de a banda másik két tagja figyelemmel kíséri a mozdulatokat. A banda előtt táncoló pár éppen egy páros keringést készít elő, ez a két test egymáshoz való viszonyából, illetve a kartartásból figyelhető meg. A jobb oldalon álló pár esetében egy jellegzetes mezőségi táncmozdulatot látunk, amikor is a férfi a jobb oldalról balra pördíti a háta mögé a nőt, helyi kifejezéssel élve: elhányja a nőt pe la spate [a háta mögé]. A kép ennek a mozdulatnak az előkészítését mutatja be. A táncolóktól jobbra két nő áll összekapaszkodva és figyelni az eseményeket. A táncoló férfiak ünnepi legényviseletben vannak, ezt jelzi a kalapjukat díszítő bokréta. Ugyanakkor – főleg a jobb oldali táncos – már idősebb férfiak tűnik. Emiatt nem zárható ki, hogy ismét egy reprezentatív táncalkalom, a magyarországiak által is látogatott szüreti bál inspirálta a képet. A magyarországi folkturisták kedvéért a férfiak ugyanis gyakran öltöztek be a régi legényviseletükbe. A képen szereplő nők már testesebb, idősebb asszonyoknak látszanak, és csak egyikük viseli a lánykorukra jellemző lájbis köntöst.³² Rajta kívül hárman az asszonyokra jellemző, áll alatt megkötött kendőt viselnek.

³¹ A szakirodalomban táncszónak, a köznyelvben pedig csujogtatásnak nevezett jelenséget nehéz alkalom, vagy funkció alapján egy terminussal megragadni. A minden ilyen szövegre jellemző forma és előadási mód miatt Békési Tímeával a kiáltott rigmus elnevezést javasoltuk a szóban forgó jelenség megjelölésére. (Békési – Varga, 2006. 99.)

³² A 2000-es évekre a legtöbb visai asszony már eladta a lájbis köntösét a táncházas érdeklődőknek.

5. kép

Az 5. képen sem a készítő neve, sem pedig a készítés dátuma nem látszik, ennek ellenére valószínűsíthető, hogy a fenti festményciklushoz kapcsolódik sorozatunk utolsó képe is. A kép felirata: „Ez a legény kettőt lendít, elhagyta a Kötelandit,” ami szintén a kiáltott rigmusokra hajazó népies versike, vélhetően a festő tollából. A verssor egy, a tánc közben előforduló megszégyenítő rítusra utal: az a legény, aki valamilyen okból haragudott egy lányra, felkérte táncolni, majd tánc közben, egy elpördítésnél – mintegy „véletlenül” – magára hagyta, és egy másikkal folytatta a táncot. Az ily módon elhagyott lány egy darabig álldogált, majd általában leült, rosszabb esetben megszégyenülve elhagyta a táncteret.³³ A kép közepén táncolók a hármás csárdást járnak, ami a helyi tradicionális páros táncok két nővel járt változata (ezt a magyar nyelvű szakirodalomban és a néptáncos szóhasználatban is gyakran tévesen szászka néven jelölik). A kép éppen azt a mozdulatot örökíti meg, amikor a legényviseletben táncoló férfi két nőt forgat meg a karjai alatt. A bal oldali nő vélhetően lány, erre utal a pártája.³⁴ A jobb oldali táncosnő vélhetően asszony – bár lánjbis köntöst visel, a kendője erre utal. A zenekar felállása és elhelyezkedése valóságos. A prímás fejtartásáról arra lehet következtetni, hogy a szemével követi a táncosok mozdulatait. A kép bal oldalán szintén ünnepi viseletbe öltözött poharazgató férfiak ülnek és figyelik a táncosokat.

Összefoglalás

A tanulmány Papp János festményeit a naiv művészet, az önkifejezés, a közösségi emlékezet és a helyi tánc kultúra dokumentálása szempontjából vizsgálja. Papp János munkássága hidat képez a hagyományos falusi élet és az egyéni történetmondás között. A festmények egyszerre vizuális krónikák, tánc történeti dokumentumok és személyes vallomások.

³³ Köteland Visával szomszédos, román többségű falu. A kötelandiek visai látogatását mindig megkülönböztetett figyelem kísérte, mert a világháborúk alatti etnikus feszültségek miatt a két falu fiataljai között rossz volt a kapcsolat (Varga, 2023. 49–50). A környéken többen emlékeznek arra, amikor egy alkalommal egy visai legény megszégyenített egy rokonlátogatásra Visába érkezett, és a helyi táncot meglátogató kötelandi lányt. Elképzelhető, hogy Ördög János erre az esetre utal.

³⁴ Visában ritkán hordtak pártát. Előfordulása szinte kizárólag a második világháború környéki szüreti bálkhoz, iskolai műsorokhoz köthető. Elvéve még az 1950-es, 1960-as években népszínművek női szereplői vették fel.

A képek tehát nem csak illusztrációk, hanem az autobiográfikus források, a lokális történelem és a kreatív önreprezentáció sajátos megjelenítései. Papp János munkái émiikus jellegű betekintést kínálnak egy erdélyi mezősegi falu hagyományos tánc kultúrájába. Meg kell említeni ugyanakkor, hogy táncfolklorisztikai, tánc történeti tényekként csak fenntartásokkal használhatók (lásd például a zenekar elhelyezkedését a 3. képen). A rajzok sokszor a festő esztétizáló szándékának megfelelő, idillikus képet adnak a tradícióról. A falvédőkhöz és a népszínművekhez hasonlóan közel állnak a városi elitnek a népéletéről alkotott romantikus elképzeléséhez. A helyi tradicionális táncos szokásokra, a tánc formai megjelenésére vonatkozóan csupán bizonytalan adatokat szolgáltatnak, még akkor is, ha az adott jelenség meglétét (például az előredőlt testtartásban végzett lábszárúrtések esetén) más források is megerősítik.

Irodalomjegyzék

- Békési, Tímea; Varga, Sándor (2006): *Kiáltott rigmusok egy erdélyi, mezősegi faluban*. Felföldi, László; Müller, Anita (szerk.): *Hagyomány és korszerűség a néptánc kutatásban*. Pesovár Ernő emlékezete. Budapest, MTA Zenetudományi Intézet. 81–101.
http://real.mtak.hu/20557/1/Kiáltott_rigmusok_egy_erdelyi_mezosegi_faluban_u_225413.218352.pdf
- Bourdieu, Pierre (1987): *Az iskolai kiválóság és a francia oktatási rendszer értékei*. Bourdieu, Pierre: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratemelődése*. Tanulmányok. Budapest, Gondolat. 71–128.
- Buckland, Theresa Jill (2006): *Dance, History, and Ethnography: Frameworks, Sources, and Identities of Past and Present*. Buckland, Theresa Jill (szerk.): *Dancing from Past to Present*. Nation, Culture, Identities. Madison, Wisconsin, The University of Wisconsin Press. 3–24.
- Gatti, Beáta (2011): „Minden ember, aki hallja...” *A dobolás, a kikiáltás szokása Visában*. Művelődés, 12. sz. 14.
- Gatti, Beáta (2013): *Mezősegi önéletrajz: (ön)reprezentációk egy visai festő alkotásaiban*. Korunk, 12. sz., 74–81.
- Hankiss, Elemér (1987): *A falvédő-kultúra társadalmi funkciójáról*. Kovács, Ákos (szerk.): *Feliratos falvédők*. Budapest, Corvina. 68–71.
- Kaeppeler, Adrienne L. (2006): *Dances and Dancing in Tonga. Anthropological and Historical Discourses*. Buckland, Theresa Jill (szerk.): *Dancing from Past to Present*. Nation, Culture, Identities. Madison, Wisconsin, The University of Wisconsin Press. 25–51.
- Keszeg, Vilmos (2005): *Előszó*. Keszeg, Vilmos (szerk.): *Specialisták: Életpályák és élettörténetek* 1. Kolozsvár: Scientia Kiadó. 7–30.
- Keszeg, Vilmos (2007): *A történelmi emlékezet alakzatai*. Szemerkenyi, Ágnes (szerk.): *Folklor és történelem*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 18–43.
- Keresztény, Csenge (2023): *Egy 20. századi néptáncgyűjtés forrásai*. Fuchs, Lívia; Fügedi, János; Péter, Petra (szerk.): *Tánc tudományi Tanulmányok 2022–2023*. Budapest, Magyar Táncművészeti Egyetem – Magyar Tánc tudományi Társaság. 196–236.
- Lotman, Juruj (1994): *Szöveg a szövegben*. Kovács, Árpád; V. Gilbert Edit (szerk.): *Kultúra, szöveg, narráció*. Orosz elméleti írók tanulmányai. In honorem Juruj Lotman. Pécs, Janus Pannonius Egyetemi Kiadó. 57–80.
- Papp, János (2009): *Papp János Ördög 1937–2009 Viszsa emlékezés*. Kéziratos füzet.
- Papp, János (2010): *Visszanézés az elmúlt évekre*. Visa, Magánkiadás.
- Pesovár, Ernő (1994): *Tánc hagyományunk történeti rétegei; táncbrázolások*. Szombathely, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola.

- Székely, Melinda (2025): *A „kivetkezés” állomásai az Erdélyi Mezőség népviseletében*. Erdélyi Múzeum, 2. sz., 115–135.
<https://api.eda.emc.ro/server/api/core/bitstreams/2ef3c8f4-3055-450f-bf1e-7973f0acf1da/content>
- Varga, Sándor (2014): *A táncházas turizmus hatása egy erdélyi falu társadalmi kapcsolataira és hagyományaihoz való viszonyára*. Kőnczei, Csongor (szerk.): *Az erdélyi magyar táncművészet és táncstudomány az ezredfordulón II*. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. 105–128.
http://real.mtak.hu/20552/1/A_tanchazas_turizmus_hatasa_egy_erdelyi_falu_tarsadalmi_kapcsolataira_es_hagyomanyaihoz_valo_vizonyara_u_224156.395.pdf/
- Varga, Sándor (2015): *Térhasználat a mezősegi táncos házban*. Bereczki, Ibolya; Cseri Miklós; Sári, Zsolt (szerk.): *Ház és ember*. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve 27. Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum. 87–100.
http://real.mtak.hu/74832/1/Terhasznalat_a_mezosegi_tancos_hazban_u.pdf
- Varga, Sándor (2023): *Változások egy mezősegi falu tradicionális tánc kultúrájában*. Budapest – Kolozsvár, Hagyományok Háza – Kriza János Néprajzi Társaság http://real.mtak.hu/181937/1/DET_2023_VargaS_Valtozasok.pdf
- Vankóné, Dudás Juli (1983): *Falun, Galgamácsa*. Szentendre, Pest megyei múzeumok igazgatósága.
- Zsigmond, Győző (2018): *Szent György-nap a 20. században egy mezősegi faluban, Botházán*. Erdélyi Múzeum, 2. sz., 101–107.